

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Maria Magdalena, leerlinge van de Meester

De schrijver van De Da Vinci code zet Maria Magdalena neer als de geliefde van de Here Jezus. Hij zou een kind bij haar gekregen hebben. Jongeren raken erdoor in verwarring. Hoe weten we dat wat de kerk zegt waar is?

E.A. de Boer ■

In dit nummer

Kerkelijk leven - E.A. de Boer
Maria Magdalena,
leerlinge van de Meester 665

Meditatief - A. Kamer
Opstaan volgens de groeiwet
van Koninkrijk 669

Wandelen met God - M.A. van Leeuwen
Vergeef ons 670

Achtergronden - A.C. Breen
De Dan Brown Code 2 672

Van binnen naar buiten - P. Houtman
Arm en rijk in de Bijbel (3) 674

Opvoeding en onderwijs - H. Vlieg-Kempe
Follow up! Een nieuwe catechese-
methode 677

Achtergronden - K. van der Klok en H. Jochimsen
Nano foods of rauwe groenten? 679

En verder...
Uit de kerken, Persberichten

Voor de beeldvorming van de Heiland is het verschrikkelijk: alsof Hij niet de Zoon, maar toch de Man is. Maria van Magdala komt er beter af: het traditionele beeld van de prostituee wordt vervangen door dat van de geliefde vrouw. Wie was zij?

Dubbelganger

Via een verwijzing vond ik een titel die me intrigeerde: dr. E.A. de Boer heeft het boek *De geliefde discipel. Vroegchristelijke teksten over Maria Magdalena* geschreven. Ik wist al langer dat iemand onder mijn naam een boek over Maria gepubliceerd had, dat ik toch echt niet had geschreven. Een 21^e eeuwse apocrief boek?! Nou ja, er loopt in Nederland nog een theoloog met dezelfde naam en initialen als 'yours truly'. Ik heb het er nog niet met mijn psychiater over gehad, maar het kriebelt wel. Heb ik of ben ik een dubbelganger? Gelukkig hebben we niet dezelfde voornamen. Zij heet Esther A. de Boer. Maar is zij nu die andere theoloog of ben ik dat? Ik heb die kwellende vraag opzij gezet en toog naar boekhandel Gr. te Z. en kocht haar boek van mijn dubbelganger dat ik met veel plezier las.

Zij promoveerde in 2002 aan de Oudestraat op het beeld van Maria Magdalena in het zgn. Evangelie van Maria en de bijbelse evangeliën.

Haar boek *De geliefde discipel* lijkt me een popularisatie van het proefschrift. Esther de Boer gaat de beelden na die in de geschiedenis van Maria gevormd zijn en onderzoekt de teksten waarin haar beeld oprijst, vanaf de evangeliën. Er bestaat immers een geschrift dat *Evangelie van Maria* heet.

Apocrief

Op confessioneel standpunt kunnen we korte metten met dat 'evangelie' maken: een apocrief evangelie is uit later tijd en hoort niet in de canon thuis. Dus negeren we alles wat buiten de Schrift over Maria geschreven is. De apocriefe boeken liggen buiten de gereformeerde horizon. We hebben thuis onlangs uit de Nieuwe Bijbelvertaling het boek Judit gelezen, en dat is best mooi. Maar verder heeft artikel 6 van de Nederlandse geloofsbelijdenis ons bijbelgebruik diep gevormd. 'Het onderscheid tussen de canonieke en apocriefe boeken' maakt dat we de laatste zelfs niet meer lezen.

Op zich is de confessie verrassend positief: 'De kerk mag deze boeken wel lezen en ervan leren [...]'. Maar dan 'voorzover zij overeenstemmen met de canonieke boeken.' Maar let op, het gaat in NGB art. 6 over die boeken die historisch tussen het Oude en Nieuwe Testament in staan. Maar ook na de periode van het Nieuwe Testament zijn allerlei evangeliën, handelingen, brieven en openbaringen geschreven! Daarover wordt in de NGB met geen woord gerept. De meeste ervan zijn namelijk pas recent aan het licht gekomen. Vooral dr. A.F.J. Klijn heeft er veel over gepubliceerd. Wat moeten we met die boeken aan die wel de pseudopigrafiën genoemd worden? Pseudo-epigrafiën: schijnbaar door bekend persoon geschreven, onder naam van een bekend persoon uitgegeven. En ja, zo is er ook een evangelie van Maria [van Magdala].

Discipel

De belangrijkste stelling van *De geliefde discipel* is: de vrouw Maria Magdalena gaat schuil achter de figuur die in het evangelie naar Johannes 'de discipel die Jezus liefhad' genoemd wordt. Ik heb altijd aangenomen dat Johannes zichzelf zo typeert. Bescheiden en vereerd in één pseudoniem. Verderop gaan we de argumenten daarvoor na. Maar eerst stel ik voorop: het tast het gezag van de evangeliën niet aan de vraag te stellen of de figuur van de geliefde discipel ook een vrouw kan zijn. De apostel van de Heer verhuult immers zelf de identiteit van die persoon tot vijf keer toe.

In mijn boek *Zij aan zij* heb ik geprobeerd zo open mogelijk de rol van vrouwen in Israël en de gemeente te beschrijven. Wie zich daarin verdiept ontdekt: er zit in de Bijbeltekst én in ons lezen een mannelijk overwicht dat de vrouwen onderbelicht. Paulus spreekt 'broeders' aan en sluit de zusters daarbij in. De ver-

taling naar onze cultuur maakt dit expliciet door 'broeders en zusters' te schrijven. Dat lijkt mij een goede manier van vertalen. Is het op dezelfde wijze mogelijk dat achter 'de discipel die Jezus liefhad' in werkelijkheid een discipelin schuilt?

Discipelin?

De geliefde discipel: is het de evangelist en apostel Johannes, die zich - bescheiden en trots tegelijk - achter deze woorden verschuilt? Maria van Magdala is de eerste getuige van de opgestane Jezus. Zij mocht op paasmorgen de Meester als eerste ontmoeten. Opvallend hoe verdwaasd zij ronddoelt in de graftuin. Ze uit haar liefde: in verdriet én in de blijde uitroep 'rabboeni!' Zij krijgt van de Meester de opdracht aan de leerlingen te zeggen: 'Ik vaar op naar mijn Vader en uw Vader, naar mijn God en uw God' (Joh. 20:17). We wisten het al: vrouwen zijn de eerste getuigen van de Opgestane. Maar dacht ik er voldoende op door? De discipel die Jezus liefhad: we ontmoeten deze eerst bij het eerste avondmaal. 'Een van hen, de leerling van wie Jezus veel hield, lag naast Hem aan tafel' (Joh. 13:23). Deze moet van Petrus aan de Heer vragen wat Hij bedoelt met zijn voorzegging van het verraad. Is er een vrouw bij het avondmaal?

De tweede keer ontmoeten we die discipel aan de voet van het kruis. 'Toen Jezus zijn moeder zag staan en de leerling van wie Hij veel hield...' (19:26). Hem óf haar? Esther de Boer legt het kruiswoord anders uit dan ik gewend ben. 'Vrouw, zie uw zoon!' zou Jezus niet over Johannes, maar over zichzelf gezegd hebben. 'Zie, uw zoon': de zoon van Maria, zoals Hij aan het kruis hangt en lijdt, wijst haar op zichzelf als lijdend én stervend. Als Jezus vervolgens tegen 'de discipel die Hij liefhad' zegt: 'Zie, uw moeder', is dat gericht aan de geliefde discipel? Kan het op Maria van Magdala slaan? Jezus zegt immers niet 'Zoon, zie uw moeder'.

Broeders en zusters

De vrouwelijke vorm van het woord discipel komt één keer in het Nieuwe Testament voor, en wel van Dorcas (Hd. 9:36). Mogelijk duidt Lucas met dit woord (*mathêtria*) aan dat zij Jezus kende en volgde. Het lijkt een erenaam, na Jezus' hemelvaart gebruikt. Die ene keer dat de vrouwelijke vorm gebruikt wordt, leert ons: er kunnen vrouwelijke leerlingen bij zijn als de evangeliën algemeen 'de discipelen' noemen. Vaak wordt onderscheiden tussen de leerlingen en 'de vrouwen die Jezus volgden'. Maar zij zijn óók discipelen - vrouwelijke. In 'discipelin' beluister ik iets als: Dorkas heeft de Heer zelf gekend en hoorde bij de kring leerlingen om Hem heen.

Het mannelijk enkelvoud 'discipel' kán mogelijk voor een vrouw gebruikt zijn. Het is in het Grieks niet ongebruikelijk dat een mannelijke term ook voor de vrouw gebruikt wordt. Zoals

Fébé 'daikonos' van de gemeente heet (Rom. 16:2). Terwijl in het Grieks ook de vrouwelijke vorm bestaat (en in later tijd gebruikt wordt). Ook worden vrouwen in mannelijke meervoud ingesloten. Taalkundig lijkt het me mogelijk dat 'de geliefde discipel' een vrouw was. Dat zij Maria Magdalena is die zo van de Meester hield dat zij met diep verdriet door de graftuin dwaalt, zich aan Hem vastklampt, door Hem met het evangelie van zijn opstanding als zus-ter naar de broeders gestuurd wordt.

Maria's geloof

In de beschrijving van de dag van Christus' opstanding noemt de evangelist naast Petrus 'de andere discipel, dien Jezus liefhad' (Joh. 20:2; vgl. vs. 4). Hoe lezen we dit? *Petrus en de andere discipel, [namelijk degene] die Hij liefhad of de andere die Hij [ook] liefhad?* In Johannes 20 is de 'ander' duidelijk iemand anders dan Maria, want zij gaat naar hen toe. Hier wordt zij met naam en toenaam genoemd: Maria uit Magdala. Onthult Johannes hier de identiteit van de eerste discipel van wie geschreven staat dat Jezus hem/haar op bijzondere wijze liefhad (terwijl hijzelf de andere is)?

Nog twee keer komen we die typering tegen, namelijk bij Jezus' verschijning aan het meer van Galilea. Eerst bij de wonderlijke visvangst (21:7), vervolgens bij het nagesprek (21:20). Als het om Maria gaat, is het bijzonder dat zij het eerst tegen Petrus roept 'Het is de Heer!' En ook dat Petrus ziet hoe zij op dat moment als eerste reageert op Jezus' oproep 'Volg Mij!' Het is een uitleg met behoorlijke consequenties.

Maria's onderwijs

Esther de Boer trekt die ook. Het evangelie naar Johannes eindigt immers met: 'Dit is de discipel die van deze dingen getuigt en die deze beschreven heeft en wij weten dat zijn getuigenis waar is' (21:24). Als dit Maria is, dan rust het Johannesevangelie in belangrijke mate op haar getuigenis. De theologe legt dan ook een nauw verband tussen wat Jezus na zijn opstanding aan Maria als evangelie aan de broeders opdroeg én het eerste hoofdstuk. Dat is voor haar het doorslaggevend punt om Maria als de geliefde discipel te zien. Zij is dé leerling van wie Jezus hield. Niet in erotische zin, maar in de verhouding van de Meester en zijn leerling(e). En zo geliefd.

Ik heb er (als man en gelovige) geen moeite mee als Maria een meer bijzondere getuige van de Heer is geweest dan we altijd dachten. Ook niet om de consequenties ervan voor ons zicht op de plaats van vrouwen in de verkondiging te overwegen. En toch overtuigen de argumenten om Maria Magdalena als de geliefde discipel te identificeren me niet helemaal. Waarom zou de figuur van de geliefde discipel zo versluierd moeten optreden? Omdat ze een vrouw is? Maar de Heer Jezus

spreekt vrouwen toch ook openlijk aan? Hult de evangelist haar in een sluier van anonimiteit omdat het evangelie in een mannenwereld anders onacceptabel zou zijn?

Ik houd het hierop: dat het gebruik van het mannelijk woord discipel (vijf keer) toch op een man wijst. Bij het kruis wordt Maria van Magdala immers met name genoemd. Bij de vier (en niet twee) vrouwen.

Kussen voor Maria

De figuur van Maria van Magdala komt uitvoerig voor in het zgn. Evangelie van Maria (uit de tweede eeuw) en de zgn. Handelingen van Filippus (uit de vierde of vijfde eeuw). Het eerste geschrift vertelt dat Jezus tegen Petrus zei: 'Maria, we weten dat de Verlosser jou meer liefhad dan de rest van de vrouwen. Zeg ons wat jij je herinnert van de woorden van de Verlosser, woorden die wij niet gehoord hebben'.

De populaire schrijver Dan Brown leunt op een zin uit het zgn. Evangelie van Filippus (einde tweede of begin derde eeuw). Daarin lezen we: 'En de metgezellin van de [Heer] is Magdalena. [Christus] hield meer van Maria dan van [alle] leerlingen. Hij kuste haar dikwijls op haar [mond]. De andere [leerlingen, ...] zeiden tegen hem: "Waarom houdt u meer van haar dan van ons allemaal?".'

De woorden die in de aanhaling tussen haken staan, zijn in het (Koptische) manuscript niet leesbaar. We kunnen er alleen naar raden.

Esther de Boer gaat hier integer mee om. Het kan de vredeskus zijn. Maar het Evangelie van Maria is een zgn. gnostiek geschrift. Een stroming die vooral in Egypte opkwam en op een mystieke manier de 'kennis' zocht. Al het aardse heeft een geestelijke dimensie. Dus ook de zalving en het kussen: uitdrukking van geestelijke liefde. De theologe maakt duidelijk dat er in dit soort geschriften geen reden is Maria als geliefde vrouw van de Heiland te zien.

Op dit punt gekomen moeten we duidelijk zeggen: het Evangelie van Maria (en Filippus') zijn niet eens apocriefe boeken, zoals de belijdenis die typeert, maar pseudo-boeken. In later eeuw geschreven en op naam van een bekende figuur uit het Nieuwe Testament gesteld, terwijl elke lezer wist: dat is gewoon een literaire vorm waarmee de schrijver zijn boek presenteert als geloofsdocument. Bovendien stammen veel van zulke late geschriften uit een stroming die in de christelijke kerk is afgewezen. En prediken een ander evangelie.

Beelden van Maria

Esther de Boer legt de teksten, ook de eerste drie evangeliën, integer uit wat de figuur van Maria betreft. Maar wel als teksten, en niet als de enige gezagvolle bronnen, als de eenheid van de heilige Schriften. De ouderdom van het geschrift en de nabijheid bij dé bron is voor haar belangrijk. Maar dwars door de evange-

liën loopt de stroom van mondelinge overlevering, in verschillende tradities. Dat is eigen aan bijbel- en canonkritisch onderzoek: De tradities áchter de schriftelijke vastlegging worden belangrijker, want wat doorverteld is ligt vóór de geschriften.

Daarom vind je in het boek *De geliefde discipel*, vertelt de ondertitel, *vroegechristelijke teksten over Maria Magdalena*. Teksten uit de canon van het Nieuwe Testament én uit de eeuwen na de schifting tussen canoniek en apocrief. Maar die teksten staan op één lijn, waarbij verschil in ouderdom de geloofwaardigheid uitmaakt. De verbindingslijn tussen de verschillende teksten is de traditie. Die op het spoor te komen, is het doel van moderne bijbelwetenschap. In het geval van Maria van Magdala: welke beelden zijn van haar gevormd en welke is het meest authentiek?

Gevolg van deze kijk op de Bijbel is echter ook: sommige brieven van Paulus worden aan een pseudo-Paulus toegeschreven. Een anonieme auteur die zijn eigen brieven onder de vlag van de grote apostel uitzond. De canon van het Nieuwe Testament wordt opgeknapt en de delen in de lijn van eerste en latere overlevering geplaatst.

Esther de Boer laat overtuigend zien dat het niet het beeld van de geliefde vrouw van de Heer is. Ook niet dat van prostituee, teken van genade. Volgens haar wel dat van de geliefde discipel, waarbij ik mijn vragen houd. Maar fraai is wel weer haar tekening van het respect waarmee kerkvaders haar typeerden. Hieronymus noemt haar 'apostola apostolorum', apostel van de apostelen, een titel die vanaf de twaalfde eeuw veel aan haar gegeven wordt. Zij is door de Heer gezonden om het evangelie van zijn opstanding aan de apostelen te verkondigen. Een mooie erenaam die zij ook in de kerk vandaag mag dragen.

Verwarring

Het boek van Dan Brown maakt op sommige gelovige jongeren een verpletterende indruk. De suggestie wordt gewekt dat het op grondig historisch onderzoek gebaseerd is. De vorm van de thriller sleept je mee. Ik heb zelf ondergaan hoe sterk die suggestie is. Ik sprak jongeren die de twijfel voelden opkomen: zou het waar kunnen zijn dat 'de kerk' bepaalde evangeliën heeft verdonkeremaand? Dat een vrouw als Maria uit de geschiedenis is weggeschreven? Hoe weten we of de Bijbel waar is?

Het is om die reden dat de redactie graag de artikelen van dhr. Antoon Breen publiceert en dat ondergetekende zich in een wetenschappelijk werk over Maria Magdalena verdiepte. Ook al deel ik haar omgang met de heilige Schriften niet, het boek *De geliefde discipel* helpt wel om karikaturen rond Maria naar het rijk van de fabelen te verwijzen. Het leek mij nuttig om daar iets van te vertellen om anderen mee te helpen. De film *De Da Vince codi* draait en

valt, zo zeggen sommigen, tegen. Maar op de zender *National Geographic* gaat Dan Brown met allerlei geleerden onverdroten voort de complottheorie rond Maria uit te dragen.

Ineens blijkt het onderscheid tussen canoniek en apocrief actueler dan ik dacht. Het boek *De geliefde discipel* was weliswaar nooit een apocrief onder mijn naam, maar het heeft mij er wel toe gestimuleerd opnieuw na te denken over het getuigenis van de heilige Schriften en de verwerking daarvan in later tijd. Soms meldt de traditie na het Nieuwe Testament feiten over leerlingen én vrouwen die waar kunnen zijn. Zulke impressies kunnen helpen de Bijbel weer eens fris te lezen. En een uitleg te ondervragen die we vanzelfsprekend vonden. Geloof in de betrouwbaarheid van het bijbels getuigenis blijft geloof. De heilige Geest zelf moet in ons hart getuigen dat deze boeken, die de kerk als canoniek erkent, daadwerkelijk van Gód zijn (NGB art. 5).

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

Opstaan volgens de groeiwet van Koninkrijk

Joh. 12:25

Wie zijn leven liefheeft, verliest het, maar wie in deze wereld zijn leven haat, behoudt het voor het eeuwige leven

Fil. 3:11

in de hoop misschien ook zelf uit de dood op te staan.

A. Kamer ■

De Heer roept op tot leven volgens de groeiwet van het Koninkrijk Gods: "wie zijn leven liefheeft, verliest het, maar wie in deze wereld zijn leven haat, behoudt het voor het eeuwige leven". Deze proclamatie lijkt eerder afstotend dan uitnodigend. Wordt daarin tegemoet gekomen aan de sympathieke wens van die Grieken om de Heer te zien?

Jezus verkondigde zijn levensweg: "de tijd is gekomen dat de Mensenzoon tot majesteit wordt verheven. Waarachtig, ik verzeker u, als een graankorrel niet in de aarde valt en sterft, blijft het één graankorrel, maar wanneer hij sterft draagt hij veel vrucht" (Joh 20:23).

Hij maakt ruimte voor het volk van God en wijst aan hoe het leven zal verlopen voor hen die hem volgen. Ook vandaag, nu Hij verheerlijkt is en vanuit de hemel regeert. Paulus beschrijft de drive van de christelijke levensgang: alles doe ik "in de hoop misschien ook zelf uit de dood op te staan". Dat opstaan is dichterbij dan de opwekking op de jongste dag. Ook het dagelijks opstaan uit de doodsheid van zonde en machteloosheid (Fil. 3:10,11) en het dienen in het Koninkrijk van God. Paulus zegt het zo: "om Christus te kennen en de kracht van zijn opstanding te ervaren, wil ik delen in zijn lijden en aan hem gelijk worden in zijn dood".

In Joh. 12:25 zegt de Heer dat toen hij deze groeiwet afkondigde hij doodsbang was en bedacht wat het zou zijn als Hij deze weg niet hoefde te gaan. Maar Hij gaf zich en beleed dat hij gekomen is om juist in deze weg God te verheerlijken. De Heer bad: "laat nu zien hoe groot uw naam is, Vader" (Joh 20:28). De toehoorders, ook de zoekende Grieken, hoorden het antwoord: de stem uit de hemel. "Ik heb

mijn grootheid getoond en ik zal mijn grootheid weer tonen". De Vader sanctioneert publiek Christus' offergang.

Grieken waren op weg om op het feest te aanbidden, zo lezen we. Ze willen naar de tempel om de God van Israël om Zijn grootheid te eren, op het bevrijdingsfeest, het pascha. Hebben ze van de Heer gehoord als de man die in Jeruzalem was bejubeld als de reddende koning van Davids huis? Of gingen ze alleen met de stroom mee? De Heer wordt immers door velen opgezocht, nadat hij Lazarus had opgewekt uit de doden.

De stem uit de hemel markeert het volgende traject van hun reis. Er is de andere weg te gaan om God te aanbidden en bevrijding te vieren: het volgen van Jezus, de door God gegeven Zoon des mensen. Zo wil de Vader het volk van God bevrijden. De nieuwe route is het volgen van de Heer, die zal sterven en opstaan. Hijzelf staat garant voor de goede aankomst: de Heer zal bij hen zijn en de Vader zal hen eren.

De Heer beveelt hem te volgen volgens de groeiwet van Koninkrijk: wie zijn leven liefheeft, verliest het, maar wie in deze wereld zijn leven haat, behoudt het voor het eeuwige leven. Zo grijp je het eeuwige leven, waartoe hij roept.

In de Heer bent u al volmaakt (Fil. 3:15). Alles is klaar. U bent onder de Geest van Christus in bewerking. Blijf daarbij en houd vast wat Hij geeft. Onder het gebed om dagelijkse verlichting door de Geest van Christus.

Ds. A. Kamer is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Noord en woont in Hoogland

‘Vergeef ons’

wandelen met God

‘Vergeef ons onze schulden, zoals ook wij hebben vergeven wie ons iets schuldig was’.

Deze vijfde bede is misschien wel de moeilijkste uit het hele ‘Onze Vader’.

En dan bedoel ik vooral dat tweede gedeelte: dat wij anderen moeten vergeven.

Moet ik dat bidden? Vraagt God dat van me, wat mij ook is aangedaan?

En dat is een heel natuurlijke reactie.

Bij vergeving denken wij al snel aan wat anderen aan mij verschuldigd zijn.

Ik die zoveel pijn heb, die zo beschadigd ben door anderen.

‘Laat men eerst maar eens bij mij komen, dan praten we daarna over mijn vergeving’.

M.A. van Leeuwen ■

Hoe begrijpelijk die houding ook is, het ‘Onze Vader’ laat die houding niet toe.

Jezus zegt hier: kijk eerst naar wie jij bent voor God. Bid eerst om vergeving van je *eigen* schulden. Vergeving, dat heb je eerst zelf nodig.

De vijfde bede zegt tegen mij: belijd je schuld, vraag om vergeving aan God en wees bereid om anderen te vergeven.

En dat *is* een moeilijk gebed.

Hoe kan ik het toch bidden?

Mijn schuld

Dan moet je eerst weten wat je schulden zijn. Weet je dat?

Ik vind het vaak moeilijk om me echt een zondaar te *voelen*.

Je *weet* dat je het bent. Maar echt dat diepe besef hebben dat er iets grondig mis is met je, dat je eigenlijk totaal niet leeft zoals God van je vraagt?

Herken je dat, dat je vergeving vraagt van je zonden, en dat je niet verder komt dan een paar ‘missers’? Je weet dat je schuld bij God veel dieper gaat dan dat, maar je ‘pakt’ het niet. Wat mij dan helpt, is dat beeld uit Jesaja 6.

Dat is het moment dat Jesaja geroepen wordt door God om zijn profeet te worden.

Daar lees ik dat God 24 uur per dag door miljoenen engelen wordt aanbeden.

En dat die engelen 24 uur per dag uitroepen, “heilig, heilig, heilig is de HEER van de hemelse machten”.

Zo gaat er het er dus aan toe in de hemel.

Engelen, volmaakte schepsels, roepen *non-stop* God aan als de heilige God.

De God, die geen zonde, geen onvolmaaktheid,

hoe gering ook, kan verdragen.

Jesaja dacht dat zijn laatste uur nu geslagen had, “wee mij”, riep hij uit. Want hij wist wie hij was. ‘Een mens met onreine lippen’. En *hij* had God gezien.

Als ik dit lees en dan naar mezelf kijk, zie ik opeens scherper wat er mis is met me.

Ik ga bidden: ‘Here vergeef mij. Vergeef mijn tekortkomingen, mijn blinde vlekken, mijn hoogmoed, dat ik denk dat het wel meevalt met me. Vergeef mij mijn oppervlakkigheid.’

En dat bid ik niet om mezelf naar beneden te halen. Alsof je pas een goed christen bent, als je jezelf niks vindt.

Nee, als christen ben je een geliefd kind van God. Noem dat maar niks.

Maar ik kom juist meer onder de indruk van die liefde als ik besef, als ik zie, hoe ik zelf ben. Ik ben nl. helemaal niet in alles gericht op God. Ik laat God vaak links liggen, heb geen zin in bijbellezen, in bidden, en *toch* blijft Hij van me houden.

Here, vergeef mij.

Een nieuw begin

Wat gebeurt er dan, als je zo naar God gaat?

In het besef dat jij als eerste Gods vergeving nodig hebt, omdat je je eigen tekortkomingen gezien hebt? En omdat je gezien hebt hoezeer je daarmee Gods liefde gekwetst hebt?

Wat gebeurt er als je jezelf zo uitlevert aan de genade van God?

Dan *krijg* je die vergeving ook.

Wat is dat precies vergeving?

Vergeving is allereerst *een nieuw begin*.

Als God vergeeft, dan doet Hij je zonden weg, zo ver het westen verwijderd is van het oosten, zegt Psalm 103.

En een hele mooie tekst in dit verband vind ik, Jesaja 43:25.

Daar staat gewoon dat God je zonden *vergeet!*

Wij mensen zeggen nog wel eens: ik kan het je vergeven, maar vergeten zal ik het niet. God doet dat wel met onze zonden... Hij vergeet ze gewoon.

Dat betekent niet dat God niet meer zou weten wat ik allemaal gedaan heb. Het betekent, dat God de beslissing neemt om er niet meer aan te denken. Om er niet meer, nooit meer(!) op terug te komen.

Bevrijding

Vergeving van God betekent ook: *bevrijding*.

Een bevrijding van je schuld en een daarin vastzitten, én de vrijheid krijgen om anderen onvoorwaardelijk te dienen en te vergeven.

Er bestaat van een verhaal van een dominee, die bij een boer komt vanwege een jarenlang slepende ruzie. De dominee vraagt: hoe kunt u nou bidden 'vergeef onze schulden', terwijl u met zo'n haat leeft? De boer zegt: u hebt gelijk, ik zal voortaan het laatste deel 'gelijk ook wij vergeven' weglaten.

Het antwoord is nog gevat ook. Die man was eerlijk: een ander vergeven is moeilijk.

Maar wat dit voorbeeld vooral duidelijk wil maken, is of ik de diepte van Gods vergeving wel doorheb.

Gods vergeving ontvangen, binnen laten komen in je leven, betekent nl. dat een geweldige kracht je leven binnenkomt.

Daarom zegt Jezus ook in het Onze Vader, niet alleen: Vergeef ons onze schulden, maar ook: *zoals ook wij hebben vergeven wie ons iets schuldig was*.

Als ik de vergeving van God echt ontvangen heb in mijn leven, als ik zie dat ik bij God steeds weer een nieuwe start mag maken, dan komt er ook in mij de kracht om anderen te vergeven.

Ken ik die kracht helemaal niet, is mijn hart vol van wrok, haat, boosheid, bitterheid, dan moet ik mezelf afvragen of ik Gods vergeving wel echt ontvangen heb, of ik die wel echt binnen heb laten komen in mijn leven.

Het Kruis

Een laatste element van Gods vergeving: *ze is gebaseerd op het kruis*.

Ik las een voorbeeld van een jong gezin dat een trektocht maakte door een gebied met uitgestrekte bossen en valleien.

Plotseling zagen ze in de verte een grote brand op zich afkomen. Door de sterke wind kwam het vuur razendsnel op ze af. Er was geen ontkomen aan.

Wat deed de vader? Hij stak het stuk grond aan

waar ze met zijn allen op stonden, een open terrein tussen de bossen in.

Wat gebeurde er? Het vuur trok langs hen heen, geen haar op hun hoofd was weg geschroeid. Hoe kan dat?

Omdat je kunt vertrouwen op het principe van vuur: *vuur gaat nooit over gebieden heen waar vuur al overheen geweest is*.

Gods oordeel is ook als een vuur. Ik kan daar niet aan ontsnappen, met geen mogelijkheid. Tenzij ik op een plek ga staan die al verbrand is... Golgotha. Dan zal geen haar van mijn hoofd gekrenkt worden.

Golgotha, Christus, is mijn brandvrije zone.

Hij kreeg het vuur van Gods oordeel al over zich heen. De bijbel zegt in Romeinen 5: 'daarom er is geen veroordeling voor wie in Jezus Christus zijn'. Geen veroordeling voor mensen die vluchten naar het kruis, die vluchten naar de plek waar Gods vuur al is geweest.

Schuld belijden tegenover iemand, om vergeving vragen. Dat houdt altijd een risico in. Je gokt op iemands genade. Op zijn vermogen, zijn wil om te vergeven.

Het *evangelie* is: bij God zijn alle risico's weggenomen. Vraag je Hem om vergeving, dan kun je van tevoren rekenen op genade.

Waarom? Omdat Gods vergeving gebaseerd is op het kruis. Jezus heeft al voor jou in het vuur gestaan. Voor al je zonden is betaald.

De vreugde van de vergeving

Ken ik de vreugde van de vergeving? Van dat nieuwe begin met God? De vrijheid om anderen lief te hebben en te vergeven en zo God te dienen?

In het Onze Vader word je uitgenodigd, *aangespoord* om dat te doen.

Ontvang de vergeving van God, en laat die kracht doorwerken in je leven.

En kijk daarbij voortdurend naar Jezus Christus.

Hij verdroeg alles wat anderen hem aandeden. Verdroeg alle pijn. Ook de pijn die ik hem bezorgd heb.

Ga naar hem, bij hem vind je de kracht om de ander te vergeven. Of: om het verleden los te laten en voor die persoon te gaan bidden als je geen berouw ziet. Je vindt de kracht om het aan God over te laten, en zelf verder te gaan met je eigen leven.

De vreugde van de vergeving is: God gunt mij een nieuw begin, een nieuw leven.

Een leven aan de zijde van Jezus Christus, die mij helpt anderen lief te hebben én te vergeven.

Ds. Mark van Leeuwen is predikant van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Oost

De Dan Brown Code 2

De claim van Dan Brown dat zijn *De Da Vinci Code* geen fictie is, is feitelijk de beste fictie van zijn boek. Dit is één van de conclusies van de onderzoekers die zijn geïnterviewd door de makers van de dvd *The Da Vinci Code Deception* (Het Da Vinci Code Bedrog). Zo begon vorige week deel 1. Deze keer het vervolg.

A.C. Breen ■

5. **DVC:** Gelukkig voor historici zijn sommige van de evangelies die Constantijn probeerde te verdelgen, bewaard gebleven. In de vijftiger jaren van de vorige eeuw werden de Dode Zee rollen gevonden in een grot vlakbij Qumran in de woestijn van Judea.

Echter:

Zoals al eerder gezegd, Constantijn heeft niets te maken gehad met het selecteren van de bijbelboeken of met het vernietigen van evangelies. Verder hebben de Dode Zee rollen niets met de evangelies te maken, noch met het leven van Jezus. De conclusie van dr J.L. Garlow: Browns beweringen zijn in feite bizarre fouten, zeker als je bedenkt dat hij zelf zegt dat zijn boek berust op accurate research.

6. **DVC:** Constantijn heeft op het concilie van Nicea (325 AD) Christus vergoddelijkt bij koninklijk besluit. Tot dat moment werd Jezus door zijn volgelingen nog gezien als een sterfelijke profeet.

Echter:

Misschien willen veel mensen dit vandaag wel horen, maar in werkelijkheid gaat het voorbij aan al het bewijs dat we vinden in de bijbel waarvan - gelukkig - meer exemplaren zijn verkocht de laatste jaren, en waarvan - gelukkig - meer vertalingen zijn gemaakt de laatste eeuwen dan van de hoax van een slimme moneymaker.

Hieronder treft u het bewijs aan van de Godheid van Christus zoals die al vele eeuwen vóór Constantijn beleden werd en bewaard is gebleven in authentieke geschriften:

- Richt. 13: Nadat de *Engel van de HEER* - en zijn naam is wonderbaarlijk - aan Manoach en zijn vrouw verschenen was, zei Manoach tegen zijn vrouw: "We hebben God gezien." Dus: de komende Christus, de Engel van de HEER, is God.
- Jes. 9:5: Een kind is ons geboren, een zoon is ons gegeven! En deze namen zal Hij dragen: Wonderbaarlijk, ..., sterke God. Dus: de zoon van de mens is zelf sterke God.
- Joh. 1:1,14,18: In het begin was het Woord, het

Woord was bij God en het Woord was God. Het Woord is mens geworden: de enige Zoon, die zelf God is, die aan het hart van de Vader rust (mooi vertaald in de NBV). Dus: Jezus Christus, het Woord, was en is God.

- Joh. 5:18; 10:30-33: Toen Jezus zei: "De Vader en ik zijn één," wilden de Joden Hem stenigen wegens godslastering. Ze zeiden: "u bent een mens, maar u beweert dat u God bent."
- Rom. 9:5: Uit Israël stamt Christus, die is boven alles, God, te prijzen tot in eeuwigheid (de NBV kunnen we hier niet volgen).
- Fil. 2:5,6: Christus, in de gestalte van God, bleef niet hangen aan zijn gelijkheid aan God.
- 1 Tim. 3:16: Ongetwijfeld is dit het grote mysterie van ons geloof: God, geopenbaard in het vlees (volgens de traditionele tekst).
- Titus 2:13: We hopen op de verschijning van de majesteit van de grote God en Redder van ons, Jezus Christus.
- 1 Joh. 5:20: Wij zijn in de Waarachtige, in Zijn Zoon Jezus Christus. Deze is de ware God en het eeuwige leven (de NBV is hier onduidelijk).

Trouwens, zelfs de niet-christen Plinius de Jongere, bestuurder van Pontus-Bithynië van 111-113 AD (!), schrijft in zijn brieven aan keizer Trajanus, met betrekking tot de vroeg christelijke kerk, dat de christenen Jezus als God vereren.

7. **DVC:** Tegen Jezus' uitdrukkelijke bepaling in dat Maria van Magdala in de kerk de leiding zou nemen, heeft de rooms-katholieke kerk mannelijke leiders naar voren geschoven die verantwoordelijk zijn voor 'de grootste doofpotaffaire in de geschiedenis der mensheid'.

Echter:

Weliswaar verdedigt de r.-k. kerk hiërarchische, mannelijke leiders, maar *dit* leiderschap is niet bijbels. De bijbel spreekt over opzieners die zijn aangesteld om als onder-herders van *Jezus Christus* de kudde van Christus te weiden met de stok en staf van Zijn Woord (1 Tim. 3: 5; Hand. 20:17vv; 1 Petr. 5). De ware kerk belijdt Jezus Christus als de enige, universele Leider van de kerk (NGB, art. 31).

8. Omstreeks de vijfde eeuw heeft de r.-k. kerk geprobeerd de officiële bronnen te vernietigen waarin het ware verhaal van het leven van Maria van Magdala en haar voorname familiebanden staat beschreven. Maar de kerk is daar niet in geslaagd, omdat de Tempeliers die waarheid hebben beschermd en doorgegeven van generatie op generatie. Deze tempelridders vormden de Priorij van Zion, opgericht door Godfried van Bouillon (1099), een nazaat van Jezus en Maria van Magdala via de laatste Merovingische koning Dagobert II.

Echter:

Dat Browns complot-theorieën razend populair zijn, wil niet zeggen dat zijn boek razend betrouwbaar is. Verwar populariteit niet met betrouwbaarheid! Vele wetenschappers hebben bewezen dat vervalsingen en verzinsels hebben geleid tot Browns theorieën. Daarbij komt dat een theorie nog geen bewijs is. En het is toch vrij algemeen bekend dat de huidige Priorij van Zion is opgericht in mei 1956 als een 'geheim genootschap' door de omstreden Franse zakenman Pierre Plantard. Deze beweerde zelf een rechtstreekse afstammeling van de Merovingen te zijn (en dus van Jezus; zie punt 2) en dus recht te hebben op de titel: koning van Frankrijk. Om dit te staven, verzoon hij *Giselle de Razès*, die door haar huwelijk met de laatste Merovingische koning Dagobert II, de bloedlijn van Jezus zou hebben voortgezet via de Merovingen. Maar de Middeleeuwenskundige D.L. d'Avery verklaart op basis van research geen enkel bewijs te hebben voor het voortbestaan van een Merovingische linie na de achte eeuw. En hiermee valt ook Browns bewering met betrekking tot Godfried van Bouillon, 300 jaar later.

9. DVC: De Priorij van Zion heeft de cruciale gegevens ten aanzien van Jezus en Maria van Magdala doorgegeven via codes en symbolen. Het beroemdste symbool is de Heilige Graal, die niet de beker is van het Laatste Avondmaal, maar een metafoor voor (de schoot van) Maria van Magdala, het 'Heilige Vat' dat de koninklijke stamboom van Jezus mocht voortzetten.

Echter:

De eerste verhalen over de graal kwamen van heidense mythen. Bijvoorbeeld, het *Perceval*-verhaal (ca 1170) waarin een jongeman moet bewijzen het ridderschap waard te zijn, is bijna een geplagierde *Peredur*, die deel uitmaakte van een verzameling Welse legendes. In de vele verwijzingen naar de heilige graal in de literatuur is er niet één aanwijzing in de richting van de graal als een persoon. Dus *historisch* is het onzin, en *theologisch* onzinnig. Met zijn bloed heeft Christus ons gekocht, en niet een menselijke stamboom voortgezet.

10. DVC: Leonardo Da Vinci, die tussen 1510 en 1519 voorzitter was van de Priorij van Zion, heeft 'codes van waarheid' verstoppt in

zijn beroemde schilderijen, zoals in de 'Mona Lisa' en 'Het Laatste Avondmaal' (met Maria van Magdala rechts van Jezus).

Echter:

Zoals al eerder gezegd (in punt 8), de Priorij van Zion is precies vijftig jaar geleden opgericht door een Franse oplichter. En dat in Da Vinci's schilderij de discipel rechts van Jezus niet Johannes maar Maria van Magdala is, is weer zo'n fantastisch verhaal dat in geen geval kan worden bewezen. Bovendien, als... *als* Da Vinci al zo'n code heeft verborgen in zijn schilderij, dan is dat natuurlijk nog geen bewijs dat Jezus en Maria waren getrouwd.

Conclusies:

- De DVC is "in feite het meest onwetenschappelijke werk waarmee ik in m'n hele leven ben geconfronteerd," zegt één van de onderzoekers op de eerder genoemde dvd Het Da Vinci Code Bedrog.
- "Het vergif is zorgvuldig door de lekkere hap vermengd. En dat maakt het eigenlijk bijna duivels," zegt een andere wetenschapper op dezelfde dvd.
- Da Vinci had helemaal geen code. Dan Brown heeft een code, namelijk de bedoeling om de enige Redder van zijn Godheid te beroven, en de ware christenen van hun enige Redder. Gelukkig deed hij dat zo slecht dat historici en theologen deze code gemakkelijk konden kraken.
- Wij geloven en belijden de drieënige God (zie NGB, art. 8-11). Dat betekent dat we geloven en belijden dat Jezus Christus God de Zoon is. Deze leer heeft de ware kerk altijd gehandhaafd, van de tijd van de apostelen af tot nu toe, tegenover dwaalleraars die door de vaderen terecht zijn veroordeeld (NGB, art. 9). Vandaag bestrijden we het populaire gif van Dan Brown dat nu via een Hollywood-productie nog subtieler op onze geest wil inwerken.

De bedoeling van dit artikel was u enige informatie te geven die u kunt gebruiken om een film die berust op leugens, te bestrijden, en om hen die niet beter weten op het rechte spoor te leiden. Want vergeet niet: wie de Zoon heeft, heeft het leven. Maar wie de Zoon van God niet heeft, heeft het leven niet. Wij weten ook dat de Zoon van God gekomen is en ons inzicht heeft gegeven om de Waarachtige te kennen. Wij zijn in de Waarachtige, in Zijn Zoon Jezus Christus. Deze is de ware God en het eeuwige leven. (1 Joh. 5:12,20).

A.C. Breen is als theologisch onderwijskundige verbonden aan de John Calvin scholen in Australië

Arm en rijk in de Bijbel (3)

van binnen
naar buiten

Het Nieuwe Testament trekt twee hoofdlijnen uit het Oude Testament door, als het om de verhouding tussen rijk en arm gaat: de gevaren van rijkdom en het gebod om voor de armen te zorgen.

P. Houtman ■

“... slechts met grote moeite zal een rijke het koninkrijk van de hemel binnengaan...” Eigenlijk kan het niet eens: “Bij mensen is dat onmogelijk” (Matteüs 19:23v, 26).

Een rijke is geneigd op zijn geld te vertrouwen, zich eraan te hechten, het als een afgod te dienen (‘de mammon’, Matteüs 6:24). Voor jezelf schatten verzamelen op aarde strijdt om de voorrang met schatten verzamelen in de hemel (6:19v). Rijkdom is een beletsel om Jezus te volgen (Matteüs 19:16vv). Een rijke wordt gauw zelfgenoegzaam (Lucas 12:19) en arrogant (1 Tim. 6:17).

“wie kan dan nog gered worden?”

“Wee jullie die rijk zijn, jullie hebben je deel al gehad. Wee jullie die nu verzadigd zijn...” (Lucas 6:24v). Jezus vertelt een gelijkenis over een rijke die de arme voor zijn deur niet ziet staan (Lucas 16:19vv). Gelovigen kennen rijken als degenen die hen uitbuiten, hen voor de rechter slepen en Christus’ naam belasteren (Jac. 2:6v). Ze betalen arbeiders hun loon niet uit, ze zwelgen in luxe, eten zich vol, veroordelen en doden onschuldige mensen (Jac. 5:4-6). Kortom, alle onrecht waar het Oude Testament tegen waarschuwt en melding van maakt, komt ook in Jezus’ tijd voor.

Daarbij gaat het niet alleen om de echte rijken. Ongelijkheid is er al wanneer iemand twee stel onderkleden heeft, of eten, terwijl een ander niets heeft (Lucas 3:11). Bij rijkdom gaat het om méér hebben dan voedsel en kleding, waarmee we tevreden zouden moeten zijn (1 Tim. 6:8). Ook rijk *willen* zijn zorgt voor verleidingen, dwaze en schadelijke verlangens en allerlei kwaad (1 Tim. 6:9).

Jezus waarschuwt zelfs al: maak je geen zorgen om wat je zult eten of drinken of wat voor kleren je zult dragen (Matt. 6:25vv). De zorgen van dit leven en de bedrieglijkheid van rijkdom verstikken het Woord, dat in ons leven is gezaaid, en verhinderen het om vrucht te dragen (Matt. 13:22). Mensen zijn dan niet meer voorbereid op de dag waarop de Mensenzoon komt (Lucas 21:34). Werken voor voedsel dat vergaat, strijdt om de voorrang met en weer-

houdt mensen van werken voor voedsel dat eeuwig blijft (Joh. 6:27). Ruzie over een erfenis is voor Jezus aanleiding te waarschuwen tegen hebzucht (Lucas 12:13, 15).

Als Jezus zegt dat een rijke Gods koninkrijk niet kan binnengaan, is het voor de leerlingen geen geruststelling dat zij niet rijk zijn. Integendeel, ze raken in verwarring: “Wie kan dan nog gered worden?” (Matt. 19:25, Marcus 10:26). Ze beseffen blijkbaar: als een rijke niet kan worden gered, heeft iedereen wel iets in zijn leven waardoor hij de toegang misschien niet zal kunnen vinden.

In veel van deze gevallen wordt ook het oordeel aangezegd. God hoort de klachten van de arbeiders die hun loon niet krijgen (Jac. 5:4, dat teruggaat op Deut. 24:15: “U moet hem (...) voor zonsondergang uitbetalen; want hij is arm en het gaat hem juist om dat loon. Anders zal hij de HEER zijn nood klagen...”).

Het oordeel wordt geprofeteerd over Babylon, de rijke stad. Zij is de hoer en alle rijkdom van de wereld wordt in haar gevonden, tot en met slaven en lijfeigenen (Openb. 18:11vv); dat roept associaties op met mensenhandel en misschien gedwongen prostitutie. De stad is rijk geworden door de handel; maar als gezegd wordt dat de koningen op aarde ontucht met haar hebben gepleegd (vs. 3, 9), wordt dus niet eerlijke handel bedoeld, maar de praktijk van een wereld waarin alles te koop is voor geld. Misschien zou je hierbij ook aan het moderne toerisme kunnen denken.

Geven en ontvangen

Toch is er een uitweg. Bij God is alles mogelijk, zelfs dat een rijke Gods koninkrijk binnengaat (Matt. 19:26).

Het *eerste* is: zoek Gods koninkrijk en zijn gerechtigheid - opnieuw de fundamentele les van het Spreukenboek.

We moeten beseffen hoe relatief aardse rijkdom is en hoe ongewis (1 Tim. 6:17). “Mot en roest vreten ze weg en dieven breken in om ze te stelen (Matt. 6:19). “Wij hebben niets in deze wereld meegebracht en kunnen er ook niets uit meenemen” (1 Tim. 6:7). Laat daarom “de onaanzienlijke gelovige trots zijn op zijn

hoge waarde, en de rijke op zijn nederige staat, want hij zal vergaan als een bloem in het veld" (Jak. 1:10).

Toen Jezus op aarde was, waren er vrouwen die hem en zijn leerlingen materieel ondersteunden (Lucas 8:3). Een onbekende, zondige vrouw komt met een kostbare fles parfum en giet die uit over zijn voeten.

het hoort erbij, voor wie Jezus volgt, om aan de armen te geven

Jozef van Arimatea was een rijk man; dat valt af te leiden uit zijn hoge positie en het graf dat hij bezat. Hij stelde zijn graf ter beschikking voor Jezus' begrafenis.

De leerlingen zeggen dat zij alles hebben achtergelaten om Jezus te volgen. Jezus waardeert dat ook (Marcus 10:28vv).

Het hoort erbij, voor wie Jezus volgt, om aan de armen te geven. In de kring rondom Jezus was dat gebruikelijk (Joh. 12:5v, 13:29). Zacheüs betaalt niet alleen met rente terug wat hij heeft afgeperst, hij geeft ook de helft van zijn bezit aan de armen (Lucas 19:8). De jonge rijke man wordt geroepen zijn bezit te verkopen en de opbrengst aan de armen te geven (Matt. 19:21). "Wie twee stel onderkieren heeft, moet delen met wie er geen heeft" (Lucas 3:11) - dat klinkt misschien radicaal, maar het is een duidelijke toepassing van het gebod "heb uw naaste lief als uzelf".

De slimme rentmeester in de gelijkenis verkwestte het bezit van zijn meester (wat nog iets anders is dan fraude); hij wordt oneerlijk genoemd. Er is vaker iets oneerlijks in de manier waarop mensen rijk zijn geworden: in vroeger eeuwen bijvoorbeeld door slavernij en kolonialisme. Nadat er rekenschap van hem is gevraagd, verandert de rentmeester zijn gedrag en gebruikt hij zijn rijkdom om vrienden te maken (Lucas 16:1vv).

Zelfs voor dieven is er een tweede kans. Zij moeten niet meer stelen, maar juist nuttig werk gaan doen met hun handen - niet alleen om onafhankelijk te zijn en anderen niet tot last, en respect te winnen van buitenstaanders (vgl. 1 Tess. 4:11v. en Paulus' eigen voorbeeld, 2 Tess. 3:6-12), maar ook "om iets weg te kunnen geven aan wie het nodig heeft" (Ef. 4:28). Aan dezelfde maaltijd waar Jezus de gelijkenis vertelde over het koninkrijk waarvoor de armen worden uitgenodigd, deed Jezus de oproep: "Wanneer u mensen ontvangt, nodig dan armen, kreupelen, verlamden en blinden uit" (Lucas 14:13).

Een duidelijke boodschap voor rijken, hoe zij met hun bezit moeten omgaan, is te vinden in 1 Tim. 6. Ze moeten hun vertrouwen op God stellen en niet op hun onzekere aardse rijkdom. God is het die ons 'van alles' geeft om van te genieten, met als doel: "goed te doen,

rijk te zijn aan goede daden, vrijgevig en bereid om te delen" (vs. 17v).

Paulus doet een uitvoerige aansporing tot vrijgevigheid in een bepaalde situatie, in 2 Kor. 8 en 9. Zelfs in grote armoede kunnen mensen heel vrijgevig zijn (8:2). "God heeft lief wie blijmoedig geeft" (9:7). Het doel van deze aansporing is gelijkheid: het vele van sommigen moet aanvullen wat anderen tekortkomen. En andersom: wat die anderen in overvloed hebben, moeten zij delen met de eersten. Paulus verwijst naar wat er gebeurde toen Israël in de woestijn voor de eerste keer manna inzamelde. Het voorschrift was: iedereen moest zoveel verzamelen als hij nodig had, naar het aantal mensen dat in zijn tent woonde. Sommigen haalden veel binnen, anderen weinig. Maar toen ze de balans opmaakten, bleek dat hij die veel had verzameld, niet te veel had en hij die weinig had verzameld, had niet te weinig (Ex. 16:16-18). *Dit mysterie van gelijkheid zou er nu opnieuw moeten zijn* (2 Kor. 8:13-15).

Belofte

Deze houding betekent geen verspilling van geld, maar juist grote winst. De Bijbel geeft dit vaak expliciet aan in de wereldse taal van (agrarische) economie en financiën. "Wie karig zaait, zal karig oogsten; wie overvloedig zaait, zal overvloedig oogsten" (2 Kor. 9:6). Rijken die ruimhartig geven, financieren daarmee een soort levensverzekering of ouderdomsvoorziening (1 Tim. 6:19): "Zo leggen ze een stevig fundament voor de toekomst en winnen ze het ware leven" (vgl. Filipp. 4:17). Als u de armen en minderbedeelden uitnodigt voor uw feestmaal, zult u "gelukkig zijn (...), u zult ervoor beloond worden bij de opstanding van de rechtvaardigen" (Lucas 14:14). Als de jonge rijke man zijn bezit aan de armen geeft, zal hij daarmee een schat in de hemel verwerven (Matt. 19:21, vgl. 6:20).

ook in dit leven wordt geven al beloond

Dit heeft niet alleen betrekking op het eeuwige leven. 'In de hemel' is niet hetzelfde als 'na dit leven'. Ook in dit leven wordt geven al beloond. De leerlingen, die alles hebben achtergelaten om Jezus te volgen, zullen "het honderdvoudige ontvangen: in deze tijd broers en zusters, moeders en kinderen, huizen en akkers..." (Marcus 10:30). Dat verwijst naar nieuwe familiebanden binnen de gemeenschap der heiligen.

Aalmoezen geven wordt gezien als een daad van gerechtigheid (Matt. 6:1v). Dat moet zonder ophef gebeuren; "en jullie Vader (...) zal je ervoor belonen" (vs 4).

Als we eerst Gods koninkrijk zoeken en zijn gerechtigheid, krijgen we de verzekering: "... dan zullen al die andere dingen (eten, drinken,

kleding) je erbij gegeven worden". Want "jullie hemelse Vader weet wel dat jullie dat alles nodig hebben" (Matt. 6:32v).

De Filippenzen, die Paulus geld hebben gestuurd, krijgen de verzekering: "Mijn God zal uit de overvloed (...) elk tekort van u aanvullen" (Filipp. 4:19). Ook de Korintiërs krijgen de belofte dat God hen zal zegenen, zodat ze vrijgevig kunnen zijn (2 Kor. 9:10v).

Dat herinnert aan de oudtestamentische beloften van zegen op gehoorzaamheid. De Israëlieten moesten aan de armen denken wanneer ze de oogst binnenhaalden: "De HEER, uw God, zal u erom zegenen in alles wat u onderneemt" (Deut. 24:19).

Gemeenschap

De onderlinge gemeenschap van christenen wordt getypeerd zoals het was in het begin, direct na Pinksteren: "Allen die het geloof hadden aanvaard (...) hadden alles gemeenschapelijk" (Hand. 2:44v, 4:32, 34v). Niet dat alle persoonlijk eigendom werd afgeschaft. Toch zijn de bewoordingen heel sterk.

delen bouwt de gemeenschap op

De kerkelijke gemeenschap is volgens 1 Korintiërs 12 één lichaam, dat uit vele delen bestaat. Elk deel is nodig. Het ene deel moet het andere niet minachten of verwaarlozen. "Juist die delen van het lichaam die het zwakst lijken zijn het meest noodzakelijk. De delen van ons lichaam waarvoor we ons schamen (...) behandelen we (...) met meer respect (...) God heeft ons lichaam zo samengesteld dat de delen die het nodig hebben ook zorgvuldiger behandeld worden, zodat het lichaam niet zijn samenhang verliest, maar alle delen elkaar met dezelfde zorg omringen" (vs. 22-25).

Er is dus een fundamentele gelijkheid: ieder heeft zijn eigen, onmisbare plek. Toch zijn er verschillen in positie, in karakter; sommigen zijn zwakker en hebben bijzondere zorg nodig. Deze verschillen dienen een doel: er moet gelijkheid zijn in wederzijdse betrokkenheid. Kortom - en in dit opzicht is deze verhouding te vergelijken met die tussen man en vrouw: er is een fundamentele gelijkheid, maar tegelijk is met 'gelijkheid' niet alles over die veelkleurige onderlinge verhouding gezegd.

Delen bouwt de gemeenschap op. "Maak vrienden met behulp van de valse mammon, opdat jullie in de eeuwige tenten worden opgenomen wanneer de mammon er niet meer is" (Lucas 16:9). Dat impliceert blijkbaar dat degenen die geprofiteerd hebben van jouw vrijgevigheid, voor je zullen pleiten in het laatste oordeel. Een heel weids perspectief tekent Paulus: degenen die giften ontvangen, zullen God danken en prijzen voor die giften en voor de gevers, en

ze zullen voor hen bidden (2 Kor. 9:11vv). Een overvloed aan dankbetuigingen zal naar God opgaan.

De liefde moet niet tot de leden van het lichaam van Christus beperkt blijven: "Geef aan wie iets van je vraagt, en keer je niet af van wie geld van je wil lenen" (Matth. 5:42), zegt Jezus. En daarna volgt het gedeelte waar Jezus zegt: heb je vijanden lief; zo zul je kinderen zijn van je Vader in de hemel, die geeft aan rechtvaardigen en onrechtvaardigen (5:43vv).

Conclusies

Wat voor sociaal geweten hebben christenen? Moeten zij zich tegen ongelijkheid verzetten? Roept de Bijbel hen daartoe op? Jazeker! Want:

1. God heeft ons gezegend met vrijheid en wil dat wij allemaal in die zegen delen.
2. De armen hebben steun nodig; God is met hen bewogen; en omdat wij in Christus één lichaam zijn, een gemeenschap, moeten we naar elkaar omzien.
3. Gods wet verlangt respect en steun voor de behoeftigen; dat is rechtvaardig.
4. Christus heeft zijn rijkdom opgeofferd om ons rijk te maken. Zo laat hij ons delen in Gods zegen en stelt hij tegelijk een voorbeeld.
5. Voor de rijken is misbruik van hun rijkdom een verleiding waaraan bijna niet te ontkomen valt; maar anderen erin laten delen is het goede gebruik. Gods Geest bevrijdt ons van afhankelijkheid van en verslaving aan geld.
6. Geld is onbetrouwbaar, maar delen is de weg naar de toekomst.
7. Misbruik van rijkdom, afgoderij ermee, trots, zelfgenoegzaamheid, egoïsme, verwaarlozing en minachting voor de zwakken, en sociaal onrecht zullen worden geoordeeld.
8. Rechtvaardigheid naar Gods wetten, vrijgevigheid en zorg voor de andere leden van de gemeenschap biedt een belofte van zegen, nu en in de toekomst.
9. Vrijgevigheid bouwt de gemeenschap op.
10. Rechtvaardigheid is tot eer van God.

Ds. P. Houtman is predikant van de Gereformeerde Kerk te Twijzel-Kollumerzwaag en is uitgezonden naar India in dienst van DVN

Follow up! - een nieuwe catechesemethode

Op woensdag 21 juni j.l. is in Zwolle het eerste deeltje van een nieuwe catechesemethode gepresenteerd. Dat was om meerdere redenen een bijzondere aangelegenheid. Allereerst al omdat deze methode is ontstaan vanuit de kerken van de zogenaamde 'kleine oecumene': de Christelijke Gereformeerde Kerken (CGK), de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt (GKV) en de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK). Maar ook omdat het qua opzet heel anders is dan wat we tot nu toe kenden: het wil méér zijn dan een reeks boekjes.

H. Vlieg-Kempe ■

Enthousiast

Al verschillende jaren werd op meerdere plaatsen gedacht of er niet iets nieuws ontwikkeld zou kunnen worden. In de kerken werden - naast eigen, plaatselijk ontwikkeld materiaal - vooral twee methodes veel gebruikt: *Ik geloof* (GKV) en *Rondom de Bijbel* (CGK en NGK). De laatste jaren was er ook *Reflector* van drs. M. van Campen. Maar er was behoefte aan een methode, die ook qua opzet echt *vernieuwend* zou zijn. Ook aan de Gereformeerde Hogeschool (GH) te Zwolle werd die behoefte gevoeld, en waren er mogelijkheden om een en ander te faciliteren.

Toen dan ook verschillende mensen elkaar ontmoetten, was het plan betrekkelijk snel geboren. Een kernredactie ging aan het werk, bestaande uit Hans Meerveld (docent catechese TU Kampen en GH Zwolle, projectleider), Kees van Atten (predikant CGK Hilversum Oost), Roel Venderbos (predikant NGK Kampen) en Harmke Vlieg-Kempe (catechete GKV Assen). Voor het schrijven van de modules voor de verschillende leeftijdsgroepen werden auteurs gezocht (én gauw gevonden, omdat men graag mee wilde doen!) uit de hoek van predikanten, catecheten en onderwijzers in de drie bovengenoemde kerken. Vol enthousiasme zijn de verschillende auteursgroepen begin dit jaar aan het werk gegaan. Het ligt in de bedoeling dat de eerste modules aan het begin van het nieuwe seizoen klaar zijn.

Modules, website en cursussen

Wat is nu precies het vernieuwende van deze methode? *Follow up!* wil meer zijn dan een methode die bestaat uit een aantal boekjes. Het

staat voor een *leeromgeving* waarin van alles te krijgen en te leren is voor catechisanten én catecheten. Het is de bedoeling dat er totaal 32 lesmodules met werkboeken voor de catechisant en handleidingen voor de catecheet verschijnen. Deze modules hebben in principe maar een beperkte levensduur. Na maximaal 4 jaar verschijnt een vernieuwde versie.

Daarnaast wordt er een website ontwikkeld met extra lesmateriaal en allerlei tips. Ook wordt via dit kanaal didactische en theologische informatie aangereikt. Tevens kan deze site gebruikt worden als medium voor het uitwisselen van informatie en ervaringen tussen catecheten. Ten slotte biedt deze site mogelijkheden om in de toekomst de methode uit te breiden met filmfragmenten, fotomateriaal, videoclips, actualiteiten, enz.

Ten slotte is het de bedoeling dat catecheten kortdurende didactische cursussen kunnen volgen. Catechese is niet de makkelijkste vorm van onderwijs, en veel catecheten missen vaak didactische scholing. Daarom cursussen om bepaalde vaardigheden eigen te maken. Je moet als catecheet weten hoe je je catechisatieles goed kunt laten aansluiten bij de voorkeuren van de jongeren. Je moet ook weten hoe je activerende werkvormen kunt gebruiken binnen de catechese. Ook is het belangrijk dat je enig idee hebt hoe je 'samenwerkend leren' vorm geeft.

In variaties toepasbaar

Binnen *Follow up!* worden vier leeftijdsgroepen onderscheiden: 12-13 jaar, 14-15 jaar, 16-17 jaar en 18-19 jaar. Voor elke leeftijdsgroep is een auteursgroep aan het werk gegaan om binnen

een paar jaar tijd acht modules klaar te hebben. Deze modules hebben elk hun eigen aanpak, passend bij de specifieke leeftijdsgroep. Veel aandacht is besteed aan een aantrekkelijke vormgeving: er zijn cartoons, illustraties en foto's. Ook is er schrijfruimte om opmerkingen te plaatsen. De modules voor een bepaalde leeftijdsgroep zijn herkenbaar aan een eigen kleur. Kenmerkend voor alle deeltjes is dat de Bijbel volop aan bod komt. Soms in het zoeken van antwoorden op allerlei vragen, soms ook nadrukkelijk gericht op verdieping van de Bijbelkennis. Ook wordt geholpen bij het aanleren van vaardigheden om de Bijbel te lezen. En natuurlijk zijn er volop momenten om met elkaar over de Bijbel in gesprek te gaan.

Is de Heidelbergse Catechismus helemaal buiten beeld? Zeker niet, want vanaf de derde leeftijdsgroep vindt een meer systematische bespreking van de catechismus plaats. Ook komen de andere belijdenisgeschriften (de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels) aan de orde. Belangrijk is daarbij ook de vraag naar de betekenis daarvan voor het persoonlijk geloof van de jongeren.

Op verschillende plaatsen zie je een integratie ontstaan tussen catechese en het verenigings- of clubwerk. Is deze methode daar nu ook geschikt voor, of is het alleen te gebruiken voor de traditionele vormen van catechese? We denken dat ook deze groepen heel goed kunnen werken met deze methode. Juist ook door de variatie in opzet en werkvormen. Het al dan niet gebruik maken van aanvullende opdrachten via de website kan de lengte van een 'catechisatie-uur' ook doen variëren.

Van leerling tot volgeling

De naam van de methode is *Follow up!* Passend bij jongeren is gekozen voor een Engelse naam. Het is een naam die direct allerlei vragen en associaties zal oproepen. Duidelijk is dat het er in deze methode kennelijk om gaat, dat je in beweging komt. Het gaat er niet alleen om, dat je een brok kennis vergaart. Je kunt als leerling haast apathisch iets tot je nemen en weer overgaan tot de orde van de dag. Dat is niet de bedoeling. De redactie hoopt dat de jongeren in beweging komen en followers, volgelingen, worden.

Bij volgelingen kun je denken aan je plaats binnen de christelijke traditie. Je volgt de generaties die jou zijn voorgegaan. Maar het 'up' wijst heel duidelijk naar boven, en vraagt dus om doordenken. Het wil zeggen dat je volgeling wordt van Hem die boven is: Jezus Christus! Ook geeft de naam *Follow up!* aan dat je als christen nooit klaar bent. Je geloof en het onderwijs daarin vragen steeds om een vervolg. Ze hebben steeds een follow up nodig.

Verdere informatie

Als verdere informatie kan nog toegevoegd worden, dat naast de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle twee andere organisaties bij *Follow up!* betrokken zijn, nl. de uitgevers van de materialen: *Buijten & Schipperheijn* te Amsterdam en *EB Media* te Deventer. Wie verder informatie wil hebben over het project kan terecht bij de projectleider Hans Meerveld, Gereformeerde Hogeschool Zwolle, tel. 038-4255542, email: jmeerveld@gh-gpc.nl.

Harmke Vlieg-Kempe is catecheet in de Gereformeerde Kerk te Assen

Amersfoort-Hoogland - bedankt voor beroep: K. van den Geest te Hengelo

Chiliwack (Canadian Reformed Church) - beroepen: R. IJbema te Voorburg

Amsterdam-Centrum - beroepbaar: per 1 september, D. Griffioen, zendeling-docent aan de Theologische Hogeschool Setia te Jakarta. Na 20 juli: Rijksstraatweg 19, 1396 JC Baambrugge, tel. 0294-295583 of 06-21833806

Nano foods of rauwe groenten?

Over de vraag naar goed voedsel

‘Als je roert, maakt je koffie een vreugdedansje in je kop’, zo leert een plastic wegwerpbekertje van Douwe Egberts ons op een woensdagmiddag. Een knappe reclame: ze weet ‘het koffiemoment’ tot een bijzondere gebeurtenis te maken. Koffiedrinken blijkt even meer te zijn dan alleen maar een smeermiddel voor onze economie. Het is een vrolijk rustpuntje in ons bestaan.

K. van der Klok en H. Jochemsen ■

Aan deze reclame zien we dat ‘voedsel’ door een woud van emoties is omgeven. We zijn er dan ook met huid en haar van afhankelijk. Intussen zien we dat voedsel steeds minder natuurlijk wordt. Voedsel lijkt steeds meer uit het laboratorium en uit de fabriek te komen. Deze trend zal zich nog verder doorzetten, gezien de opkomst van tal van nieuwe technologieën, nanotechnologieën genaamd, die ook een grote rol gaan spelen in voedselland. Dit alles stelt ons voor de vraag ‘wat is goed voedsel?’.

In dit artikel willen we twee dingen doen. In de eerste plaats willen we beschrijven wat die nanotechnologieën zijn en welke nanotoepassingen we binnen niet al te lange tijd op ons bord mogen verwachten. In de tweede plaats willen we – mede als reactie op deze nanotechnologieën – enkele gedachten neerzetten over de ethiek van voedsel en voedselproductie. Het blijkt namelijk dat het christelijke denken over voedsel veelal beperkt wordt tot de landbouw. De weg van voedsel eindigt echter niet bij het erf van de boer.

Nanotechnologieën in voedselland

Een nanometer is een miljardste meter. Ter vergelijking: een haar is ongeveer 80.000 nanometer dik, de punt aan het einde van deze zin zo’n 500.000 nanometer. Nanotechnologieën¹ zijn alle technologieën die iets doen ‘op nanoschaal’ (grofweg: van 1 tot 100 nanometer). Eigenlijk zijn het ‘gewoon’ biologie, natuurkunde en scheikunde, maar dan opererend op een heel kleine schaal. Het nieuwe aan de nanotechnologieën is dat struc-

turen en processen nieuwe eigenschappen krijgen op nanoschaal. Zo wisten de Romeinen al dat een zilveren muntje het drinkwater langer vers houdt. Nu weten we dat dat komt door de anti-bacteriële eigenschappen van piepkleine zilverdeeltjes. Nanotechnologen willen deze zilverdeeltjes in het verpakkingsmateriaal van voedingsmiddelen verwerken, waardoor deze het voedsel beter beschermen tegen bederf. Nu willen we het in dit artikel niet zozeer hebben over dit type toepassingen, maar over nanotechnologieën die direct ingrijpen op het voedsel zelf en de productie daarvan.²

Voedingsmiddelen met gezondheidsclaims – de Nederlandse benaming voor *functional foods* – bestaan al langer dan vandaag. Denk aan de melk met extra calcium, ‘de beste preventie tegen botontkalking op latere leeftijd’. De gezondheidsbevorderende aspecten van voedsel krijgen steeds meer aandacht van de voedingsindustrie. Mensen in de Westerse wereld willen namelijk steeds langer gezond blijven, maar gaan zich aan de andere kant ‘te buiten’ aan overmatig veel eten en weinig bewegen. De nanotechnologieën kunnen een flinke impuls geven aan de ontwikkeling van nieuwe *functional foods*, die mensen van de broodnodige vitaminen en mineralen kunnen voorzien. Zo kunnen gezonde toevoegingen beschermd worden tegen het ruige maag-darmkanaal door ze in minuscule capsules te stoppen. Deze nanocapsules kunnen bovendien zo ‘geprogrammeerd’ worden dat ze hun inhoud afleveren op de plek in het lichaam waar dat nodig is. Dit laatste illustreert mooi de kracht van de nanotechnologieën: ze stel-

len de mens op fundamentele wijze in staat om dingen naar de eigen hand te zetten. Deze paradigmaverschuiving – want dat is het – wordt in de voedingsindustrie ook wel beschreven met de tegenstelling tussen *cook-and-look* en *look-and-cook*.

Voorheen was het bereiden van voedsel vooral een kwestie van koken en vervolgens kijken. Echte controle over het uiteindelijke product was er niet. Een gerichte wetenschappelijke

ze stellen de mens op fundamentele wijze in staat om dingen naar de eigen hand te zetten

analyse van de ‘werking’ van voedsel maakt het echter steeds beter mogelijk om de uiteindelijke eigenschappen van het voedsel te modelleren, en dus te beïnvloeden. Voedsel wordt hierbij gezien als een som van delen: melk is een oplossing van eiwitten, vetten en zouten in water, brood een matrix van eiwitten, gluten, suikers enzovoort. Ieder ingrediënt kan vervolgens geïsoleerd, veranderd, vervangen, kortom: ontworpen worden. Zuivelbedrijf Friesland Coberco Dairy Foods is op deze manier bezig om de textuur (het gevoel dat voedsel in de mond geeft) van bepaalde zuivelproducten te verbeteren. Een ander voorbeeld zijn zogenaamde *light* vetten. Deze bestaan uit piepkleine druppeltjes water met een laagje vet eromheen. Het grote voordeel van deze vetten is dat ze dezelfde smaak en textuur hebben als gewone vetten, maar slechts een fractie van de calorieën.

Naar een voedslethiek

Deze technologische ontwikkelingen vragen om bezinning. Ze komen immers wel heel dichtbij: op ons bord en in onze buik. Wat vinden we daarvan? Breder gesteld: wat vinden we van de manier waarop de voedingsindustrie ons voedsel produceert? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, moeten we eerst helder voor ogen hebben wat voedsel precies is en welke functies het vervult. De voedingsindustrie – en velen met haar – denkt bij ‘voedsel’ aan het geheel van eiwitten, koolhydraten, vetten, vitaminen en mineralen. Voedsel is de brandstof om ‘de machine’ van het menselijke lichaam draaiende te houden. Kort door de bocht: je hebt een complex dynamisch netwerk van chemische reacties (leven) waar aan de ene kant moleculen ingaan (voedsel) en waar aan de andere kant moleculen uit verwijderd worden (ontlasting). Goede voeding levert in dit model voldoende juiste moleculen en de energie om het leven in stand te houden. Nu is dit in principe geen onjuiste, maar wel een

beperkte beschrijving van de werkelijkheid. Voedsel heeft namelijk ook psychische, sociale en geestelijke aspecten. Dit lichten we toe in de volgende twee paragrafen.

Inbedding

Voedsel speelt een grote rol in ons dagelijkse leven, het is meer dan alleen brandstof en bouwstof. Zo verbindt voedsel mensen met elkaar: niet alleen zijn we direct of indirect afhankelijk van anderen voor ons dagelijkse brood, ook zijn het ‘samen-koken’ en ‘samen-eten’ typisch menselijke waarden. Veel belangrijke momenten in het (zaken)leven gaan dan ook gepaard met een maaltijd. Kijken we naar de bredere sociale context van voedsel, dan zien we dat voedsel – en alle gebruiken en etiquette daaromheen – onderdeel zijn van de heersende cultuur. Veel levensmiddelen en eetgewoonten zijn cultuurof streekgebonden. Wij gruwen ervan, maar wereldwijd worden er ongeveer 1400 verschillende soorten insecten gegeten. Wij eten op onze beurt echter zonder problemen rauwe vis (haring). Deze voedseltradities zijn erg belangrijk: ze verschaffen mensen identiteit. Traditie verschaft bovendien rust en vertrouwen. Rust, want traditie kan een veilige haven zijn in een jachtige maatschappij. Vertrouwen, want nieuwe producten zijn potentieel bedreigend en bestaande producten hebben zich bewezen.³ Voedsel is van vitaal belang voor het leven, maar kan ook een mogelijke bron van ziekte zijn (voedselvergiftiging, ‘dioxinekippen’, BSE).⁴ Wegens deze mogelijkheid in de lange en ondoorzichtige weg van voedselproductie is voedsel tot je nemen ook steeds meer een zaak van vertrouwen geworden: we vertrouwen de – vaak redelijk anonieme – producenten en overheden op hun claim dat het voedsel goed voor ons is. Deze ‘verbindende functies’ van voedsel willen we samenvatten met het woord ‘inbedding’: voedsel bedt mensen in de werkelijkheid in.

Geestelijke betekenis

Deze inbedding krijgt nog een diepere dimensie wanneer we kijken naar de geestelijke betekenis van voedsel. Deze betekenis hangt nauw samen met de speciale positie van de mens in de schepping. Terwijl alle andere levende wezens⁵ zijn geschapen naar hun *aard*, heeft God de mens geschapen naar Zijn *beeld*. De mens krijgt dan ook een speciale verantwoordelijkheid toebedeeld: het bebouwen en bewaren van de schepping (Gen. 2:15). Daarbij is hij het enige schepsel dat zowel onderdeel uitmaakt van de geestelijke als van de stoffelijke werkelijkheid. Door deze unieke positie is de mens in staat gesteld om beide werelden met elkaar te verbinden. Op negatieve wijze komt dit naar voren in Genesis 3: in zijn geestelijke val sleurde de mens de hele stoffelijke schep-

ping mee.⁶ Op geheel positieve wijze komt dit echter tot uitdrukking in de kruisdood van de mens (!) Jezus, die de verbroken relatie tussen God en Zijn schepselen weer herstelt en tegelijkertijd het begin markeert van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. Kort samengevat: *onze omgang met de stoffelijke werkelijkheid heeft geestelijke implicaties.*

Kijken we nu naar de betekenis van deze speciale positie van de mens voor ons voedsel, dan merken we twee dingen op. In de eerste plaats belijden we met Psalm 104 dat de werkelijkheid in stand gehouden wordt door God als de Schepper en Onderhouder. Hij draagt alle dingen, Hij schenkt het leven. De materiële wereld staat niet op zichzelf, maar is verbonden met en ontvangt haar bestaan vanuit de geestelijke werkelijkheid (Joh. 1:3, Hebr. 1:2). Dit geldt ook voor het voedsel dat bijna geheel is afgeleid van de levende natuur. Het bevat als het ware nog de levenskracht die God als Schepper in de levende wezens heeft gelegd. In de woorden van Calvijn: de voedingskracht van ons voedsel niet zit niet in het voedsel zelf, maar in de wonderlijke zorg, waarmee God het voedsel gebruikt om ons te voeden.⁷

De bijbel toont ons echter ook de hardnekkige neiging van de mens om zijn heil te zoeken bij alles en iedereen behalve bij de God van Israël. Zodra het verticale element uit het leven van mensen verdwijnt, probeert men zoveel mogelijk uit het hier en nu te halen. Een aards hedonisme, waarin lekker eten en gezondheid verworden tot afgoden (vgl. Fil. 3:19), komt dan in de plaats van een 'christelijk hedonisme',⁸ waarin de mens zijn geluk vindt in het dienen van God.

In de *tweede* plaats betekent 'eten' in de bijbel 'zich verbinden met, in zich opnemen'. In het Avondmaal wordt bijvoorbeeld het letterlijke tot zich nemen van brood en wijn verbonden met het geestelijke 'eten en drinken' van het vlees en bloed van de Here Jezus (Joh. 6:32-59). Omgekeerd laat Paulus in zijn eerste brief aan de gemeente van Korinthe zien dat het eten van gewijd offervlees kan betekenen dat de mens zich met demonen inlaat (1 Kor 10:14-22). In dit verstaan van mens en schepping geeft voedsel de mens verbondenheid met de geestelijke kant van die schepping. Kortom, eten is omgang met de geschapen – en gevallen – werkelijkheid, ook in haar geestelijke zijde, zoals God die onderhoudt en draagt.

Wellicht ten overvloede willen we benadrukken dat we niet terugwillen naar een magische interpretatie van de werkelijkheid, waarin de mens de geestelijke wereld ten eigen bate probeert te manipuleren. We proberen echter, ook in ons spreken over voedsel, op bijbelse wijze recht te doen aan de geestelijke dimensie van de werkelijkheid, waarmee de mens al dan niet bewust, in contact staat.

Normering

In het licht van deze opvatting van leven en voedsel zal duidelijk zijn dat het niet om het even is hoe we dat voedsel produceren. De bijbel laat zien dat het ingaan tegen Gods normen niet alleen een zonde is voor God, maar ook altijd kwalijke gevolgen heeft voor het (menselijke) leven en de samenleving. We zien dat bijvoorbeeld bij de norm van het rentmeesterschap, nader uitgewerkt in de trits

voedsel tot je nemen is ook steeds meer een zaak van vertrouwen geworden

duurzaamheid – voorzorgsprincipe – respect. Slecht rentmeesterschap leidt tot uitputting van de aarde, milieurampen en een onwaardige behandeling van dieren.

Nu zijn er volgens ons meer normen dan de normen die we direct uit de bijbel kunnen afleiden.⁹ De verschillende *ordeningen* die God in de schepping heeft aangebracht, brengen namelijk ook normen met zich mee. Worden deze ordeningen met voeten getreden, dan zal ook schade optreden, al is die schade doorgaans subtieler van aard. Een wat subtielere vorm van schade die kan optreden bij voedsel is vervreemding. Eerder gebruikten we het woord 'inbedding'. De mens is idealiter ingebed in de volle werkelijkheid: nauw verbonden met de natuur, zijn sociale context, leefomgeving, cultuur en dit in het licht van zijn relatie met de God van de bijbel. Voedsel verbindt de mens met die verschillende aspecten van de werkelijkheid. Er kan echter ook afstand ontstaan tussen de mens en de werkelijkheid. De mens komt dan *tegenover* die werkelijkheid te staan, met *vervreemding* tussen mens en werkelijkheid als gevolg. De mens is dan eigenlijk niet meer op z'n plaats, waardoor mens noch werkelijkheid tot hun recht komen. In de tabel (*zie volgende pagina*) noemen we enkele voedselgerelateerde terreinen waarop de mens vervreemd kan raken.

Voedselgerelateerde terreinen waarop de mens vervreemd kan raken

Observatie:	Mogelijke vervreemding van:
De bereiding gebeurt steeds meer buitenshuis: (bijna) kant-en-klare maaltijden. Veel ingrediënten in deze maaltijden zijn bovendien onbekend: emulgatoren, voedingszuren, enz.	Het voedsel zelf: minder kennis over ingrediënten, voorgeschiedenis; minder emotionele binding.
Producten worden verrijkt met stoffen die van oudsher niet in die producten voorkwamen (vitamine C in crackers bijv.)	Het voedsel.
Onder invloed van reclame en marketing worden behoeften aangaande voedsel 'opgelegd'	Zichzelf: het voedsel sluit niet aan bij werkelijke noden. ¹⁰
Industrialisatie voedselproductie (vertechnisering)	Het voedsel: het wordt niet meer als 'natuurlijk' ervaren.
Veel nadruk op het gezondheidsaspect van voedsel	Het voedsel, want dat heeft meerdere aspecten dan gezondheid alleen.
Alle groenten/fruitsoorten zijn altijd te koop	Natuur: minder binding met seizoenen.
Voedsel wordt steeds meer toegespitst op individuele noden: personal diet	Disgenoten, familie: individualisatie.
Er verschijnen (en verdwijnen) veel nieuwe producten in de schappen. ¹¹	Traditie, cultuur
De geografische afstand tussen <i>farm</i> en <i>fork</i> kan enorm zijn.	Traditie, cultuur, lokale landbouw
We lijken steeds minder afhankelijk door conserverings-methoden, betere productie	God, als gever van ons voedsel. God, als gever van ons voedsel.

Of deze vervreemding ook daadwerkelijk *ervaren* wordt door mensen is natuurlijk de vraag. Toch menen wij te kunnen constateren dat er bij grote groepen consumenten toch iets 'jeukt' als er vervreemding optreedt. Het blijkt bijvoorbeeld dat veel mensen, om de één of andere reden, sterk hechten aan de natuurlijkheid van voedsel (een gegeven waar men in de reclamewereld vervolgens flink gebruik van maakt). Ergens lijkt de mens een 'ingebakken' idee te hebben dat voedsel uit de natuur en niet uit de fabriek hoort te komen. Ook de opkomst van bewegingen als *Slow Food* en de *Living and Raw Foods community*¹² bevestigen onze vermoedens. Eerstgenoemde beweging zet zich onder meer in voor het 'bewaren van tradities en eetcultuur in de vorm van seizoensproducten en -gerechten'.¹³ Blijkbaar is er aanleiding in onze maatschappij om tradities en eetcultuur op een actieve manier te bewaren. De *Living and Raw Foods community*

beschouwd voedsel koken als uit den boze, aangezien dit de kwaliteit van het voedsel zou aantasten. Naast de grote nadruk op gezond eten en een gezonde levensstijl, kan het bestaan van dergelijke groeperingen volgens ons gezien worden als een stil protest tegen de moderne voedingsindustrie.

Ten slotte

De centrale vraag waarmee we dit artikel begonnen, was: wat is goed voedsel? Dit in het licht van de waarneming dat voedsel een technisch tot stand gebracht product blijkt de zijn. De vraag naar wat voedselkwaliteit is, komt daarmee nadrukkelijker naar voren. We hebben gezien dat dit niet alleen een kwestie is van voedingswaarde en voedselveiligheid, hoe belangrijk die op zichzelf ook zijn. Voedsel verbindt mensen ook met de schepping, met een traditie, met andere mensen en omdat het

tevens drager is van Gods onderhoudende werk, ook met de geestelijke werkelijkheid. In al deze relaties gaat het om de realisering van waarden en er dienen dan ook normen in acht genomen te worden. Voor een goed zicht daarop is Gods Woord onontbeerlijk evenals bestudering van de werkelijkheid in het licht van dat Woord.

Wij verwachten dat nanotechnologieën in onze moderne en complexe samenleving een bijdrage kunnen leveren aan de productie van in diverse opzichten kwalitatief goed voedsel. Daartoe is het wel nodig dat de nanotoepassingen zich houden aan die normen. Tegelijkertijd zal ook de consument, zullen wij allemaal in onze omgang met voedsel ons moeten laten gezeggen door diezelfde goddelijke aanwijzingen voor ‘het goede leven’, wil ons voedsel ons werkelijk doen gedijen.

Ir. Koos van der Kolk studeerde bioprocestechnologie aan de Wageningen Universiteit (WUR) en liep stage bij het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie onder begeleiding van H Jochensen.

Prof. dr. ir. Henk Jochensen studeerde Moleculaire Biologie aan de toenmalige Landbouwniversiteit in Wageningen en promoveerde in 1979 in dat vakgebied aan de Universiteit te Leiden. Vanaf begin 1987 is hij directeur van het Prof. dr. G.A. Lindeboom Instituut, centrum voor medische ethiek. Vanaf 1 januari 1998 is hij tevens bijzonder hoogleraar op de Lindeboomleerstoel voor medische ethiek aan het VUmc. Hij is voorzitter van de Vaste commissie voor biotechnologie van de mr. G. Groen van Prinslerstichting, het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie.

Noten

- 1 De veel gebezigde term ‘nanotechnologie’ is daarom wat misleidend: er zijn meerdere, totaal verschillende nanotechnologieën.
- 2 Deze materie bespreken we uitgebreider in de brochure ‘Naar beneden en weer terug’ die we voor het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie hebben geschreven. De brochure zal D.V. eind juni uitkomen.
- 3 Althans, in de beleving van mensen. Voedseltradities kunnen ook erg ongezond zijn of risico’s inhouden.
- 4 Mogelijk is dit een verklaring voor het verschijnsel dat mensen erg gevoelig zijn voor voedselschandalen.
- 5 Hierbij denken we niet alleen aan de zichtbare dieren, planten en micro-organismen, maar ook aan de (meestal) onzichtbare engelen.
- 6 Zo brengt de aarde na de zondeval doornen en distels voort, leven de leeuw en het lam niet meer vreedzaam samen, et cetera.

- 7 “Though we live on bread, we must not ascribe the support of life to the power of bread, but to the secret kindness, by which God imparts to bread the quality of nourishing our bodies.”, Calvin, J. (1999) Commentary on Matthew, Mark, Luke - Volume 1, <http://www.ccel.org/ccel/calvin/calcom31.pdf> (19-05-2006)
- 8 Deze – wellicht wat ongelukkige – term is geïntroduceerd door dr. John Piper, mede op basis van de Westminster Catechismus, vraag en antwoord 1 (*What is the chief and highest end of man? Man’s chief and highest end is to glorify God, and fully to enjoy him forever*). Zie ook <http://www.desiringgod.org/>
- 9 Al geeft de bijbel natuurlijk wel onmisbare aanwijzingen.
- 10 Aangezien de kwaliteit van ons voedsel meestal wel in orde is, bejiveren fabrikanten zich om andersoortige toegevoegde waarde te creëren: een bepaalde emotie, sociale identiteit, gezondheid enzovoort. Hierbij worden behoeften bij de consument opgewekt die er niet waren, en noden waarvan voedsel niet de hoofdoorzaak is. De consument krijgt door de reclame een onjuist beeld van zichzelf, hij of zij vervreemd van zijn echte lichamelijke of psychische noden en behoeften.
- 11 Zo verschenen er in de eerste helft van 2005 ongeveer 750 nieuwe producten in de schappen van de supermarkt.
- 12 Zie <http://www.living-foods.com>, naar eigen zeggen ‘the largest community on the internet dedicated to educating the world about the power of living and raw foods’. In deze gemeenschap eet men zo veel mogelijk onbewerkt (en dus ook ongekookt) voedsel: noten, fruit, rauwkost, enz.
- 13 Zie <http://www.slowfood.nl>

Boekenmarkt Drachten

Vrijdag 30 juni 14.00 – 20.00 uur

’t Swin 10 (achter De Fontein)
duizenden nieuwe en 2^e hands boeken, veel theologie
Goedhart boeken – Zwolle, tel. 038-4219802

Goedhart

MOOIE RAMEN

vertrouwd verzekerd

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

Je hebt met specialisten te maken.
Dat merk je in alles.

Postbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

PERSBERICHTEN

Aandacht voor *De Reformatie* op de radio

In de zomermaanden zal de Evangelische Omroep op de zaterdagavonden aandacht aan een groot aantal kerkbladen. Het gaat om gesprekken van Andries Knevel met redacteuren van deze bladen. De titel van het programma is 'De mensen van de kerkbladen'. Ook ons blad komt daarbij aan bod. De beide kernredacteuren, E.A. de Boer en B. Kamphuis, gaan dan in op vragen naar de positie van *De Reformatie* in het kerkelijk leven en het beleid van de redactie. Deze uitzending zal D.V. plaatsvinden op **1 juli 2006**. De uitzendtijd is 's avonds om **21.40 uur op radio 747AM**.

Zendtijd voor kerken op TV op zondag 2 juli 2006, Nederland 1, 11.00 uur

Op D.V. 2 juli 2006 wordt via de televisie een kerkdienst uitgezonden van de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt in Zeist. Ds. Erik de Boer gaat vanuit kerkgebouw 'de Ark' op zoek naar de betekenis van de naam van het gebouw.

'Over de grens'

Nadenken over uitzending naar het buitenland

Heb je vage plannen om je in de toekomst in te gaan zetten voor je naasten buiten de Nederlandse grenzen? Of ben je al bezig met je voorbereidingen om over een aantal maanden te vertrekken? Of ben je bijv. als thuisfrontcommissie, als diaken of familielid direct betrokken bij mensen, die binnenkort vertrekken voor een zendings- of ontwikkelingsorganisatie? Misschien is de 'Over de grens'-dag dan iets voor jou, voor u.

Dan kun je 'soortgenoten' ontmoeten, ervaringen uitwisselen, samen nadenken over wat het betekent om als gereformeerd christen naar het buitenland te gaan.

Over de grens wordt gehouden op **zaterdag 24 juni** in De Kandelaar in **Amersfoort**. Drs. **Roel Kuipers** zal een inleiding houden over het belang van een goede voorbereiding; ds. **Jasper Klapwijk** zal het onderwerp 'Gelukkig gereformeerd over de grens' inleiden. Er zal in workshops en wandelgangen ruimschoots de gelegenheid zijn om over deze en andere onderwerp door te praten.

Meer informatie is te vinden op de nieuwspagina van www.deverreennaasten.nl.